

kulturni život seoske omladine: nacrt istraživanja

ružica rosandić

zavod za proučavanje
kulturnog razvitka,
beograd, jugoslavija

primljeno lipnja 1988.

Osnovni je cilj istraživanja da pruži objektivnu i koliko je moguće sistematičnu deskripciju oblika kulturnog života seoske omladine i da otkrije (prepozna) one društvene i kulturne okolnosti koje presudno određuju okvire i opcije za ove ili one vrednosne orijentacije i ovu ili onu kulturnu praksu seoske omladine. Istraživanje je usredsređeno na tražanje za izražajnim oblicima i smislu što ga seoska omladina daje svome ukupnom društvenom i materijalnom životnom iskustvu. Istraživanje pojave posmatraće se u kontekstu promena u unutrašnjoj strukturi i funkcijama tradicionalne (roditeljske) kulture i unutar polja utjecaja i opcija što se uspostavlja i uobličava u okvirima šire društvene zajednice. Zanimaju nas modeli i norme kulturnog života koji se seoskoj omladini nameću kao obrasci tradicionalne seoske i dominantne urbane kulture prema kojima se seoska omladina određuje i sa kojima se solidariše u potrazi za vlastitim kulturnim identitetom unutar zamišljenog središta individualnoga i kolektivnog.

Središnji izvor empirijske građe obezbediće se kombinacijom tipološko-monografskog postupka. A obzirom na način prikupljanja i prirodu empirijske građe kvalitativne će analize imati premoć nad kvantitativnim.

→ Istraživanje kulturnog života seoske omladine^{*)}, zamišljeno je kao karika globalnog projekta o omladinskoj kulturi, premda svako od njih — i ono obavlja

*) Projekt "Kulturni život seoske omladine" realizuje se u Zavodu za proučavanje kulturnog razvitka iz Beograda (sredstvima Republičke zajednice kulture i Istraživačko-izdavačkog centra SSO Srbije). Krajem 1986. sačinjen je ovaj nacrt istraživanja oko čije se realizacije okupila ekipa saradnika: Ivan Kovačević, etnolog i sociolog; Miloš Marjanović, sociolog; Gordana Ljuboja, etnolog; Milena Dragičević-Šešić, kulturolog i Mirjana Nikolić, istraživač u Zavodu. Ekipa je razradila metodologiju (upitnike i uputstva za posmatranje, razgovor i izradu monografija o selima) i sada privodi kraju izradu elaborata temeljenu na empirijskoj građi (ekipi su se kasnije pridružili Maja Korać i Aco Divac, sociolozi). Terensko istraživanje obavljeno je u razdoblju maj-oktobar 1987, uz pomoć brojne grupe terenskih saradnika, apsolutenata ili diplomiranih studenata etnologije, sociologije i organizacije kulturnih aktivnosti pri FPU. Studentska omladina anketirana je na poljoprivrednim fakultetima u Zemunu i Novom Sadu, a srednjoškolska u Negotinu, Koceljevu, Kragujevcu i Vranju. Podatke su prikupljali i monografije o selima sačinili: Milena Dragičević-Šešić i Vesna Bajić (Jermenovci), Miroslav Popović i Marko Stojanović (Divci), Tatjana Nježić (Pukovac), Ivan Kovačević i Rajko Golubović (Vukovac), Ivanka Knežević i Svetlana Grujić (Brankovina), Jasna Mijailović i Gordana Janković (Štubik), Ljubomir Manojlović i Miroslav Stevanović (Radovnica i Rataje), Rada Drezgić i Maja Korać (Jalovik) i Gordana Ljuboja (Brđani).

Tekstovi što ih objavljujemo u ovom svesku temelje se bilo na celokupnoj, bilo na delu empirijske građe prikupljene za ovaj projekat.

no pre dvadesetak godina¹⁾ i ovo tek završeno²⁾ — jesu autonomne celine. Kritičko nadovezivanje na metodološko-hipotetske okvire prethodnih istraživanja otvara mogućnost za uporednu analizu a ujedno i priliku da se istraživačka optika bolje izoštri za stvaralačku a ne samo reproduktivnu/recepcijsku dimenziju kulturnog života omladine.

U ponovljenom istraživanju kulturnog života radničke omladine (1986) ta dimenzija konceptualizovana je kao "kultura samoupravljanja (stvaranja)", uz naglašenu potrebu da se "činioci rasta, promena i razvoja kulture u samoupravnom socijalističkom društvu analiziraju istoričnim proučavanjem toka prethodnog razvitka"³⁾, i nužnost da se teoretski ispita "teleološka zasnovanost ili nezasnovanost klasne kulture ili klasnosti kulture"⁴⁾.

Ovaj pristup sa stanovišta istorijskih izgleda (ukoliko ispravno tumačimo dimenziju teleološke zasnovanosti/nezasnovanosti) smatramo posebno značajnim u istraživanju seoske omladine i njenog kulturnog života, jer jasno upućuje na preispitivanje izgleda na (opstanak i) autentičnost/svojerodnost kulture jednog društvenog sloja koji je, očigledno, u procesu nestajanja. Međutim, teško bismo se saglasili sa stavom da zbog toga što (pretpostavlja se) "u tom povetnom⁵⁾ toku samoupravnog načina proizvodnje, svaki oblik (tip) klasne kulture... gubi mogućnost da se iskazuje kao posebni oblik subkulture" (po ukidanju klasne otuđenosti kulture — kada svi postaju "stvaralački subjekt(i) jedinstvene, oslobođene, humanističke kulture samoupravljanja"⁶⁾ — u istraživanju aktualne kulturne situacije automatski treba odustati od svake tipologije ili analitičkog modela zasnovanog na konceptu potkulture/alternativne kulture. (Ni sasvim načelno posmatrano, uočeni znaci istosti/homogenosti ne smiju se tumačiti jedino kao ishod procesa razotuđenja, ni u našem društvu.) Ne bismo se složili da se tim pristupom "mehanički separira i razbija složenost društva kao istoričnog totaliteta, pa se i rasplinjuje mogućnost da se u sociodeskripciji izvrši valjana rekonstrukcija različitih činilaca koji su relevantni za istraživanje"⁷⁾.

Ukoliko se saglasimo s Klarkom i Holom⁸⁾ da se reč "kultura" odnosi na ravan u kojoj društvene grupe razvijaju određene vidove života i daju izražajni oblik svome društvenom i materijalnom životnom iskustvu, da je kultura praksa koja realizuje i objektivizuje društvene odnose (grupni oblik) u smislene forme i načine, a ujedno i način reprodukcija društvene egzistencije — onda bi se baš po toj dimenziji različitog društvenog odnosa, različitog izražajnog oblika i različitog načina reprodukcija društvene egzistencije, plodotvornije mogla istraživati savremena omladinska kulturna scena i u našem (načelno samoupravnom) društvu — naravno, uz pretpostavku da te razlike stvarno postoje. Njih je, pretpostavljam, teško osporiti. Time se nikako ne rasplinjuje mogućnost rekonstrukcije relevantnih činilaca i grupa činilaca. Naprotiv.

1) Danica Mojsin, Nebojša Popov, Trivo Indić: *Kulturni život radničke omladine*, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 1969; Mirjana Todorović, Miroslav Ahtik: *Kulturni život seoske omladine*, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 1969.

2) Veselin Ilić, Radoslav Đokić, Branimir Stojković: *Kultura mladih radnika*, Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, 1986.

3) *Kultura mladih radnika*, str. 21.

4) *Isto*, str. 22.

5) Autor, naime, istoričnost u pristupu upotrebljava, saglasno sa K. Kosikom, u značenju kritičke valoriacije vrednosti koje se kreću u pravcu istine i univerzalnosti — str. 21-22.

6) *Isto*, str. 21. Uzgred, ne verujem da jedna jedinstvena kultura, pa bila i kultura samoupravljanja (treba da) briše svaku kulturnu razliku.

7) *Isto*, str. 21.

8) Džon Klark, Stjuard Hol, Toni Džeferson, Brajan Roberts: *Potkulture, kulture i klasa*, *Potkulture*, 1/1985. str. 21-92.

Naime, ukoliko, pažljivo razmotrimo pomenuti pristup Klarka i Hola, videćemo da se i on, poput pristupa Ilića, Djokića i Stojkovića, usredsređuje na društveni odnos kao stecište činilaca promena i razvoja.⁹⁾

Po modelu Klarka i Hola potkulture se, s jedne strane, (uspostavljaju i) posmatraju spram "roditeljske" kulture (istorijskog rezervoara, prethodno zadatog **polja mogućnosti**), koju preuzimaju, preobražavaju i razvijaju, a sa druge, spram dominantne kulture (u razvijenim društvima nikad homogene, jer odslikava različite interese, sadržava različite tragove prošlosti), koja sa svoje strane također definiše određena polja mogućnosti i ograničenja.

Potkulture ne moraju uvek biti u otvorenom sukobu sa svojim relevantnim sistemima; one mogu za duži period sa njima koegzistirati, praviti breše u njima, osvajati prostor, ili ih uznemiravati iznutra.

U sučeljavanju ove trijade (roditeljska kultura, potkultura, dominantna kultura) njihovi međuodnosi konceptualizuju se kao protivrečni — kao odnosi primanja i latentnog ili eksplicitnog odbacivanja (naravno, unutar datih "polja mogućnosti"), čime se stvara teorijska podloga za korišćenje analitičkog delotvornog koncepta **identiteta**.¹⁰⁾

Klark i Hol ističu da potkulture moraju posedovati dovoljno samosvojnosti (oblika, strukture) da bismo mogli da ih uočimo kao različite od njihove roditeljske kulture: one moraju biti okupljene oko izvesnih aktivnosti, vrednosti, određenih materijalnih artefakata, što ih značajno razlikuje od šire kulture. Naravno, kako su u pitanju podsistemi, moraju postojati i značajne oblasti koje ih sistematski povezuju sa roditeljskom i dominantnom kulturom. Potkulture su čvrsto ili slabo povezane, izraženoga ili neizraženog identiteta. Pojedine među njima nemaju nikakav poseban, sopstven "svet", a druge razvijaju jasan, koherentan identitet i strukturu.

Ako kulture shvatimo kao određene "mape značenja" koje stvari čine prepoznatljivim za svoje članove, objektivizovane u oblicima društvene organizacije i u odnosima kroz koje jedinka postaje društveno biće, onda su potkulture takvi sistemi značenja koji projektuju različite kulturne odgovore ili pokušaje rešenja za probleme što ih pred društvene grupe stavljaju njihov materijalni i klasni položaj i iskustvo. One "razrešavaju", ali na imaginarni način, probleme koji na konkretnom materijalnom nivou ostaju nerazrešeni.

Socijalizacija mladih u roditeljsku kulturu zbiva se preko dve osnovne neformalne grupe: porodica i susedstvo, a socijalizacija u dominantnu kulturu kroz čitav sistem društvenih institucija — od obrazovnih i kulturnih do masmedija i tržišta zabave. Pri tom treba imati u vidu činjenicu da su (i) u slučaju naše seoske omladine roditelji ti koji put ka uspehu i društvenoj promociji pre svega vide u usmeravanju omladine ka školi i obrazovnom sistemu: od mlade ličnosti zahteva se da pozitivno vrednuje dominantnu kulturu i da "žrtvuje" roditeljsku.

Primena ovog modela na našu situaciju nameće dva ozbiljna metodološka problema. Prvi se odnosi na primerenost modela, do sada isključivo primenjivanog na analizu kulturnog života radničke omladine — za analizu kulturnog života

9) Na to nas upućuje i poređenje ova dva navoda: "Ali baš kao što su različite grupe i klase u odnosu nejednakosti jedna prema drugoj, u smislu njihovih proizvodnih odnosa, bogatstava i moći, tako su i kulture različito rangirane i u suprotnosti su jedna prema drugoj... duž skale "kulturne moći" (Klark, Hol i dr., **navedeno delo**, str. 23). "A kada se želi istraživati kultura radničke omladine u kontekstu zasnivanja kulture saupravljanja onda je u prvom redu neophodno istraživati kolika je njena **socijalna moć**... u ukupnoj reprodukciji društva... koliko konkretno učestvuje u stvaranju kulture" — V. Ilić, R. Đokić, B. Stojković: **navedeno delo**, str. 24.

10) Ovaj koncept pokazao se delotvornim i u istraživanju "Kultura mladih radnika".

seoske omladine. Naime, izvesno je da većina seoske omladine nikada ne ulazi u čvršće ili koherentne potkulturne grupe. Koncept potkulture mogao bi da bude analitički delotvoran ukoliko omogućući istančanije razumevanje na koje (pretpostavlja se) seoska omladina različito filtrira i doživljava posledice promena koje se zbivaju u roditeljskoj kulturi. To pitanje u ovom trenutku ipak ostaje otvoreno.

Drugi zamašan problem vidim u pokušaju definisanja/razgraničenja dominantne kulture (dominantnih kultura?) na našem tlu.¹¹⁾ Sa istim problemom suočili su se i autori projekta "Kultura mladih radnika" nastojeći da odrede okvire uspostavljanja kulturnog identiteta mladih radnika.

U svakom slučaju, istraživanje kulturnog života seoske omladine mora da poče od dva skupa činjenica koje uslovljavaju i određuju predmet istraživanja. Jedan skup činjenica proističe iz temeljnih procesa preobražaja tradicionalnog sela, a drugi — iz aktualnih opštih društvenih procesa i uslova koji na specifičan način pogađaju sve omladinske generacije, uključiv seosku, i stavljaju ih u posebnu društvenu, ekonomsku — neki čak naglašavaju i klasnu¹²⁾ poziciju.

S obzirom da je sama istraživana pojava u procesu preobražaja, nužno je, s jedne strane, i prići joj kao takvoj — kao pojavi podložnoj promeni i razvoju, a s druge — što s pravom naglašavaju D. Rihtman-Auguštin i M. Marjanović — izbegavati što je moguće više ideologizaciju koja nastaje kao posledica vrednosnog doživljavanja i interpretiranja nastalih problema. "Zapisi o narodnom životu i običajima, o kulturi potječu iz različitih vremena i, osim svjedočanstva o spomenutim fenomenima, oni sadrže i interpretaciju u okviru svjetonazora pojedinih pisaca" — napominje D. Rihtman-Auguštin. "Između nas, sadašnjih, i naših seljačkih predaka u prošlosti, između našeg razmišljanja i njihovih — postoji golemo romantička literatura, postoje prije toga prosvjetitelji i pisci različitih profila i orijentacija. Često o tradiciji ne sudimo izravno nego posredno, na temelju njihovih sudova."¹³⁾ M. Marjanović s pravom ukazuje i na drugi vid ideologizacije u tumačenju ovih promena — na shvatanja "po kojima modernizacija znači upravo prodor civilizacijskih tekovina na selo, što je znak njegovog društvenog napretka".¹⁴⁾ Oba ta pristupa — tu je Marjanović u pravu — naglasak stavljaju na reproduktivno: na obnavljanje, odnosno rasprostiranje, a zapostavljaju stvaralačko i mogućnost autentičnog.

11) Milena Dragičević-Šešić (Pokušaj definisanja dominantnih i podkulturnih modela kulturnog života u Jugoslaviji, *Podkulture*, 1/1985, str. 13-20) u svom ogledu kao da polazi od koncepcije dominantne kulture kao jedinstvenoga, homogenog sistema (što Klark i Hol, na primer, niukoliko ne podrazumevaju), i zaključuje da situaciju u jugoslovenskom društvu karakteriše **nepostojanje** jasno polarizovanih, oprečnih modela, pa su samim tim i granice među potkultutama neprecizne. Međutim, ona ipak pokušava da razluči dva dominantna podskupa: jedan sa stanovišta ideološke i kulturološke (?) poželjnosti, kulture politike i vlasti (čiji sačinioци su prosvetiteljskodogmatski model i elitna kultura), i drugi, sa stanovišta masovnosti i rasprostranjenosti (sa sačinioциma koje imenuje kao "standardni" i "populistički" kulturni model, i rok-kulturom kao kulturom mladih). Čini mi se da se ozbiljni problemi ove koncepcije nalaze, pre svega, u merilima klasifikovanja (da li je, na primer, merilo rasprostranjenosti nezavisno od merila politike i vlasti/moći).

12) Teorijska dilema o omladini kao klasi po sebi, artikulisana je povodom studenskih pokreta 1986; da se još uvek smatra otvorenom, ili bolje, da se i u našoj sociološkoj misli počela otvarati, vidi se iz pojedinih izlaganja na skupu u Arandelovcu: *Omladina i društvene krize*, Beograd: Centar za marksizam univerziteta u Beogradu, Sociološko društvo Srbije, Centar za idejni rad SSO Beograda, Centar za istraživačku, dokumentacionu i izdavačku delatnost PK SSOJ, 1983. Na primer, u izlaganju Leva Krefta, Dogme o omladini, oporava se shvatanje da ne postoje specifični interesi mlade generacije i da omladina ne može da nastupa kao samostalna društvena snaga, te se zaključuje da se "protivrečna **klasna suština** položaja omladine u savremenom društvu ne može negirati".

13) Dunja Rihtman-Auguštin: *Struktura tradicionalnog mišljenja*, Zagreb: Školska knjiga, 1984, str. 9.

14) Miloš Marjanović: Selo između tradicionalnih i modernih kulturnih obrazaca — u traganju za kulturnim identitetom aktera. *Savremenost*. 9/1986. str. 49

Zato pokušaj objektivnijeg pristupa nalaže da se, pre svega, izbegavaju sučeljavanja uočenih osobnosti ili obrazaca kulturnog života seoske omladine sa idealizovanim roditeljskom kulturom, a potom i shvatanja da su tradicija i razvoj suštinski nespojivi fenomeni, ili da je razvoj naprosto destrukcija tradicije; objektivniji pristup, isto tako, iziskuje i istančano problematizovanje svih onih kulturnih inovacija koje iz šireg društva na selo prodiru preko procesa njegovog preobražavanja.

Ovo istraživanje ostvarilo bi svoj osnovni cilj ukoliko bi uspelo dovoljno objektivno da utvrdi prisustvo/odsustvo tragova tradicionalnih obrazaca seoske kulture i savremenih (urbanih/dominantnih) oblika u kulturnom životu seoske omladine, ali i da bude dovoljno "osetljivo" i zaoštreno da detektuje svojerodne kulturne odgovore i "rešenja", do kojih mladi na selu eventualno dolaze sučeljeni sa roditeljskom kulturom i sa društvenim procesima i pritiscima koji je preobražavaju, kao i sa vlastitim društvenim položajem i iskustvom — ili bar da definiše odgovarajuće preduslove.

"demografski slom"

"Masovni proces dokidanja povijesnih razlika između sela i grada",¹⁵⁾ koji se u našoj zemlji odigrao za života jedne generacije, od neposredne je važnosti za ovo istraživanje. Od "najselačkije među evropskim zemljama", sudeći po srazmjeri seoskog stanovništva prema gradskom (8:2), za proteklih stotinak godina postali smo zemlja u kojoj se ta proporcija stubokom preokrenula. Ne manje važno jeste i to što su te promene u prvoj polovini veka tekle veoma sporo, a tek u drugoj izuzetno naglo¹⁶⁾ — kao posledica različitih mera agrarne politike¹⁷⁾ i ukupnoga društvenog položaja sela u globalnoj zajednici. Smisao ovih činjenica nije ni samo politički, ni samo ekonomski, već i društveno-kulturni, a za ovo istraživanje dvojako je relevantan: kao demografsko, starosno-polno "osakaćivanje" sela i svođenje društvene osnove seljačke kulture, ali i kao naglo širenje gradova i svojevrsni preobražaj tako nastale urbane, dominantne kulture.

Glavninu migracija selo-grad čine mladi,¹⁸⁾ čime je selo lišeno ključnog potencijala u društvenome i kulturnom životu. Na selu ostaju stariji i pretežno žene ("čuvari tradicije"). Zapaženo je da se sela u kojima je ruralni egzodus oštro izražen na neki način "retradicionalizuju", što se ogleda u jačanju magijsko-religijskih i običajnih sadržaja — stubova seoske tradicije.¹⁹⁾ Naravno, pitanje je da li je tome jedini ili odlučujući razlog egzodus, ili bi razloge trebalo tražiti i u onome što je dovelo do sličnih (regresivnih) pojava u urbanim sredinama, i to baš među mladima.

15) Svetozar Livada: *Dinamika promjena u našem selu*, Zagreb: Fakultet poljoprivrednih znanosti sveučilišta u Zagrebu, 1979, str. 9.

16) Demografske analize pokazuju da se po ratu zatečeni udeo seoskog stanovništva (72,3%) smanjio do 1953. godine na 67,2%, do 1961. na 56,2%, do 1971. na 44,0% (videti: Ruža Petrović: *Promene u brojnosti poljoprivrednog stanovništva SR Srbije, Sociološki pregled*, 2-3/1977, str. 69-83), da bi 1981. godine iznosio 28% (prema: Bogoljub Stojanović: *Mladi napuštaju poljoprivredu*, Beograd: Republički zavod za statistiku, 1982, str. 44).

17) Videti, na primer: Milovan Mitrović: *Položaj seljaštva u periodu revolucionarnog etatizma, Marksistička misao*, 6/1986, str. 166-189.

18) U razdoblju 1961-71 starosna grupa poljoprivrednika 15-19 godina smanjena je za 43,4%, a ona 20-24 godine za 25,4% (videti: Ruža Petrović, *navedeno delo*, str. 71). Videti, također, anketu Statističkog zavoda, obavljenu u 26 seoskih naselja ravničarskog dela Srbije (B. Stojanović, *nav. delo*), gde se uočava i jedna nova pojava — "beg" ženskog podmlatka (str. 25).

19) Miloš Marjanović: *Društvene i kulturne promene u selima vlaške etničke zajednice negotinske krajine*, Beograd: Etnološki institut SANU, 1981, posebna izdanja, kni. 22.

U svakom slučaju, mnoga domaćinstva u selima Srbije već su bez omladine, a ona domaćinstva koja zadržavaju naslednika na selu sve su malobrojnija (u odnosu na 1961. postotak prve grupe domaćinstava porastao je sa 18% na 31%, a druge se smanjio sa 40% na 19%).²⁰⁾

Drugi vid demografskih promena ogleda se u dezintegraciji sela kao društvene zajednice, i u njenoj profesionalnoj diferencijaciji; pojavile su se nove socijalne kategorije — radnici, službenici, radnici-seljaci, đaci i studenti, i druge, naročito u razvijenijim i putovima bližim selima. Prigradska seoska naselja, baš poput onih gradskih, pretvaraju se u naselja-spavaonice (đaci-putnici, seljaci-radnici, pijačari). "Čvrsta uzajamnost u radu i u životu"²¹⁾ i izostanak podele rada, osim one po polu i uzrastu — što je isticano kao značajna odlika ne samo zadružnih već i drugih tradicionalnih seoskih zajednica²²⁾ — ovim sociodemografskim promenama uvelike su narušeni. U istraživanjima je utvrđena oštra generacijska polarizacija u seoskom običajnom životu,²³⁾ a osnovano je pretpostaviti da su i drugi vidovi socijalne polarizacije takođe na delu.

Značajan skup promena tiče se svođenja funkcije tradicionalne seoske porodice, koja je predstavljala osoben okvir ekonomskih, društvenih i kulturnih procesa. Ove promene dobijaju jednu posebnu dimenziju u selima masovno zahvaćenim trajnijim radnim migracijama ("privremeni" rad u inostranstvu): pojavljuje se novi tip nepotpune (takozvane predvojene²⁴⁾) porodice.

Istraživanja pokazuju da je delom promenjen položaj omladine u porodičnoj podeli rada (u odnosu na tradicionalnu), i u porodičnom odlučivanju, pa da je čak izmenjena i sama zamisao "idealne (seoske) porodice"²⁵⁾. Ima podataka koji govore o "međugeneracijskom neskladu", koji se, ipak, zadržava "samo na razini nesuglasja u pojedinačnim pitanjima, ali bez prerastanja u konflikt", pri čemu se sporna "pitanja" uglavnom ogledaju u razlikama u mišljenjima i navikama, u otporu starijih da prihvate novo i napuste svoja shvatanja, ili u njihovoj navadi i običajnom pravu da o svemu sami odlučuju.²⁶⁾

Premda ne uvek najsrećnije odabrani i osmišljeni, pokazatelji korišćeni u ovim istraživanjima upućuju na značajan preobražaj u procesu prenošenja ideja, verovanja, načela — roditeljske kulture. Tom preobražaju — mimo sužavanja funkcija tradicionalne porodice — svakako doprinose institucionalizacija obrazovanja (obavezno osnovno školovanje) i takozvana "kapilarnost" širenja poruka (mladi), dva najmoćnija kanala uticaja dominantne kulture. Ova dva činioca deluju u smislu standardizovanja/homogenizovanja omladinske populacije, o čemu posredno govore i rezultati nedavno sprovedenog istraživanja jugoslovenske omladinske populacije.²⁷⁾

U žiži ovog istraživanja treba, pre svega, da se nađe omladina koja je na selu ostala, njene posredne i neposredne životne okolnosti, ali i razlozi ostanka na selu i priroda njene vezanosti za selo, ocena životnih okolnosti i perspektiva, jer ta sociopsihološka ravan takođe skriva i otkriva pretpostavke za društveni i

²⁰⁾ B. Stojanović: *navedeno delo*.

²¹⁾ Svetozar Marković: *Srbija na istoku*, Beograd: Prosveta, 1946, str. 20.

²²⁾ Robert Redfield: *The folk society*, *American Journal of Sociology*, LII/1947, str. 293-308.

²³⁾ D. Bratić: *Generacijska polarizacija u obredima, Zbornik Promene u tradicionalnom porodičnom životu u Poljskoj i Srbiji*, Beograd: Etnografski institut SANU, 1982, prema: M. Marja nović: *Selo između tradicionalnih i modernih obrazaca*, str. 58.

²⁴⁾ O. Burić: *Novi tip nepotpune porodice*, *Sociologija*, 2/1973, str. 245-272.

²⁵⁾ Ruža First-Dilić: *Seoska omladina i obitelj*, *Seoska omladina danas*, Zagreb: CDD, Centar za sociologiju sela, 1977, str. 49-86.

²⁶⁾ Edhem Dilić i Ruža First-Dilić: *Odnosi među generacijama u: Seoska omladina danas*, str. 87-103.

²⁷⁾ *Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije*, Beograd, Zagreb: Centar za istraživačku delatnost SSOJ, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1986.

kulturni aktivizam. U tom smislu indikativni su nalazi onih socioloških istraživanja seoske omladine,²⁸⁾ koji govore o razlozima (najčešće je to nepostojanje drugog izbora), ali i o izvorima zadovoljstva/nezadovoljstva zbog ostanka na selu: u Dilićevom i Defilippisovom istraživanju vidi se da je većina mladih što su ostali na selu zadovoljna poljoprivrednim zanimanjem zbog toga što rade na svome, za sebe, i što sami određuju kako da rade, a zadovoljstvo zbog ostanka na selu crpu iz vezanosti za kraj, roditelje, prijatelje i rođake. U istraživanju vojvođanske školske omladine²⁹⁾ od ovih se još češće pominju ekološki razlozi.

tehnološki prodor

Važan sistem međusobno povezanih promena na selu stvorio se oko industrijalizacije agrara i prodora drugih savremenih tehnika i tehnologija. Seljački rad, na kojem se temelje seosko društvo i kultura u tom se procesu preobražava tehnički, ekonomski, socijalno i kulturno: višestruko se menjaju radni proces i kultura rada, a posredno i drugi oblici življenja, društvenosti i kulture. Prostor dokolice širi se i zahvata sezonska, a ne samo vansezonska razdoblja; rad sa mašinama je individualizovan, gube se kolektivni seljački radovi, a sa njima iščezavaju i proizvodni običaji, verovanja i oblici stvaralaštva koji su bili njihov sastavni deo. I, da nastavimo navodom Marjanovića, čije misli i inače ovde sledimo, "tradicionalno selo se protiv gradonosnog oblaka borilo magijskom formulom ili litijama, a modernizovano protivgradnom raketom. Ne idu zajedno kombajn i žetelačke pesme, niti traktor i "konji vranci". Ako nema ovaca, vune i ručnog rada, nema ni prela ni posela, ni pripovedanja, zagonetanja, odgonetanja, niti momačkih i devojačkih poskočica, doskočica i pošalica."³⁰⁾ Funkciju i smisao gube i drugi socijalni običaji, moralne norme i običajno pravo.

U selo prodiru sačinioi urbanog življenja (način gradnje kuća, oprema stana, neke institucije...), a i sam urbs fizički postaje bliži (putovi, saobraćaj).

Dakako, sva ta kretanja, promene, nisu jednolinijski, neprotivrečni, ni uvek progresivni: iz globalnog društva ne dolaze samo pozitivni uticaji i podsticaji. Ujedno, javlja se i veći ili manji nesklad između raspoloživih tehnika i odgovarajućih tehničkih znanja, te otud potreba da se podjednaka pažnja posveti putevima i načinima širenja tehničke kulture. U ovom sklopu posebnu grupu pitanja čine ona vezana za profesionalno obrazovanje seoske omladine u okviru sistema formalnog obrazovanja,³¹⁾ ali je teško zamisliti da će u ovom istraživanju odgovarajuće mesto moći da nađe iole iscrpnija analiza ove vrste.

generacijska jednačina

Istraživanje kulturnog života seoske omladine podrazumeva, kao što je već rečeno, jasnu svest o činjenici da je seoska omladina ujedno i deo ukupne jugoslovenske omladinske populacije. Nepotrebno je ovom prilikom detaljnije razmatrati na čemu se sve zasnivaju uverenja o postojanju univerzalne — je-

²⁸⁾ Ethem Dilić: Migracijske tendencije seoske omladine, *Sociologija sela*, 49-50/1975, str. 54-67, ili na primer, Josip Defilippis: Seoska omladina Dalmacije o poljoprivredi, *Sociologija sela*, 83-86/1984, str. 49-59.

²⁹⁾ Miloš Marjanović: Vrednosne orijentacije mladih prema selu i gradu, u *Omladina i društvene krize*, str. 245.

³⁰⁾ Miloš Marjanović: Selo između tradicionalnih i modernih obrazaca..., str. 70.

³¹⁾ Postoje analize ovih problema, ali ne najaktuelnije. Vidi, na primer, Antun Petak: Profesionalno obrazovanje poljoprivredne omladine, *Sociologija sela*, 49-50/1975, str. 68-101.

dinstvene, samo-dovoljne, samo-proizvođačke — omladinske kulture i kojim argumentima se taj svojevrsni mit ubedljivo razgrađuje, a generacijska pripadnost kao jedino ili glavno objašnjenje osobenosti sociokulturne realnosti mlade generacije relativizuje. Međutim, nije nemoguće zapostaviti ni izražene posebnosti društvenog položaja omladinske populacije, jer je ovaj (položaj) očigledno relativno inferioran, čak marginalan sa stanovišta onih konstelacija društvenih snaga i odnosa koje daju pečat postojećem stanju stvari u nas. Samim tim ne bi se smela zapostaviti potreba da se sagleda u kojoj meri seoska omladina deli sudbinu svoje generacije. U tom smislu korisno je pogledati kakva je uloga seoske omladine na sceni "zahvaćenoj" i opisanoj u nedavno obavljenom istraživanju mladih u jugoslovenskom društvu,³²⁾ šta seoska omladina deli sa svojom generacijom i po čemu se od nje razlikuje.³³⁾

Među zaključnim konstatacijama ovog istraživanja, posebnu pažnju skreću sledeći pokazatelji:

Ruralno poreklo značajno je povezano sa nižim društvenim statusom (86% porodica proizvodnih radnika neposredno sa sela). Također valja istaći da generacija jugoslovenske omladine osamdesetih godina dominantno potiče iz seljačkih porodica i pretežno je odrasla na selu. U ocenjivanju sadašnjih društvenih prilika u odnosu na nekoliko prethodnih godina omladina seljačkog porekla (isto kao i ona radničkog porekla) izdvaja se u odnosu na ostale omladinske kategorije po pozitivnijim ocenama; obe grupe u pravilu su zadovoljnije na svim područjima (izuzev zbog uslova za zabavu i razonodu) od omladine koja pripada službeničkim, stručnjačkim i rukovodećim kategorijama stanovništva.

Po (optimističnim) očekivanjima od budućnosti (većim no što ova realno može pružiti) — kako i vlastite tako i budućnosti društva — omladina seljačkog porekla ne izdvaja se od ostalih kategorija mladih. Međutim, po želji da se učlani u SK (vrlo jak kanal društvene promocije), jedina se izdvaja u odnosu na prosečnu aspiraciju. Pri tom se izdvaja od ostalih i po manjoj spremnosti da se lično liši nečega kako bi zemlja izišla iz sadašnjih teškoća i po odsustvu spremnosti da podrži bilo koji društvenu promenu.

Analiza vrednosti i vrednosnih orijentacija ukazala je na dosta visoku homogenost. Pri tom su najizraženije vrednosti vezane za samosvojnost, potom za tradicionalno, a najmanje su izražene one vezane za društvenu samorealizaciju (društveni položaj, vlast, profesionalni uspeh, političko potvrđivanje, medijski uspeh). Jače razlike ispoljene su u proceni poželjnih ljudskih osobina (u izboru partnera za brak, odnosno prijateljstvo). Tu se seoska omladina izdvaja od ostalih grupa time što za prijateljstvo visoko ceni nacionalnost, a za brak — veru, kao bitan činilac u zasnivanju bračne zajednice, i nevinost (naravno, buduće izabranice). Uočena su dva oblika tradicionalizma: jedan "familistički, autoritaran, kolektivistički", a drugi, "verski, gotovo militantan, individualistički". U odnosu na ostale grupe, seoska omladina izdvaja se po izraženijem vrednovanju prvog oblika tradicionalizma.

Seoska omladina više od ostalih grupa ceni ono što društvo čini za mlade, u značajno većoj meri slaže se s tvrdnjom da je potrebno poštovati odrasle, da mladi treba da se zabavljaju, uče i rade, ali da se ne mešaju u odlučivanje o

32) J. Aleksić, R. Dundjerović, S. Flere, V. Ilišin, S. Mihailović, V. Obradović, F. Radin, M. Ule, S. Vrcan: **Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije**, Beograd-Zagreb: Centar za istraživanje SSOJ, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1986.

33) U uzorku ovog istraživanja mladi zemljoradnici čine 18,5% a mladi koji žive na selu — 52,5% (mladi iz Srbije bez pokrajine 21,6%, a po nacionalnom opredeljenju Srbi — 27,5%). Po mestu rođenja i detinjstva 55% omladine je sa sela, a po socijalnom poreklu (zanimanju oca i majke) — 19,6% je seljačkog porekla.

društvenim pitanjima. Seoska omladina izdvaja se i po jakoj nacionalnoj veza-
nosti.

Konačni zaključak ovog istraživanja jeste da je ponovno potvrđena "složenost
suvremene omladine koja živi u jugoslovenskom prostoru. I kad na apstraktnoj
razini postoji visok stupanj suglasnosti o omladini kao segmentu društva koji je
izrazito zainteresiran za promjene", napominje Srđan Vrcan, jedan od autora
ovog istraživanja, "ta suglasnost dobiva različito značenje i različite razmjere u
pojednim dijelovima zemlje i u pojedinim dijelovima omladine... Naposljetku, iz-
gleda da stanovite, izrazito kulturne okolnosti imaju značajniji utjecaj na odnos
omladine prema mogućim i poželjnim društvenim promjenama nego što se inače
pretpostavlja."³⁴⁾

predmet i cilj istraživanja

Osnovni cilj ovog istraživanja jeste da pruži objektivnu i koliko je moguće siste-
matičnu deskripciju oblika kulturnog života seoske omladine, i da otkrije/
prepozna one društvene / kulturne okolnosti koje na presudan način određuju
okvire i opcije za ove ili one vrednosne orijentacije i ove ili one kulturne prakse
seoske omladine.

Iz svega dosad rečenog proizlazi da se predmet ovog istraživanja — kulturni
život seoske omladine — određuje šire od uobičajenog značenja što podrazu-
meva kulturnu praksu u okviru etabliranih oblika umetničkih delatnosti
(književnost, pozorište, muzika, film...) i institucionalizovanih načina bavljenja
njima (knjiga, koncert, bioskop..., odnosno, amatersko/profesionalno, receptiv-
no/reproduktivno/stvaralačko bavljenje). Značenje kulturnog života koje ovde
nastojimo da obuhvatimo blisko je etnološkom i antropološkom pristupu, jer je
usredsređeno na traganje za izražajnim oblicima i smislom što ga seoska omla-
dina daje svome ukupnom društvenom i materijalnom životnom iskustvu.

Kulturni život seoske omladine posmatrača se u ovom istraživanju u kontekstu
promena u unutrašnjoj strukturi i funkcijama pojedinih vidova i oblika tradicio-
nalne (roditeljske) kulture, uz pokušaj da se uoči kako se uticaji kojima je
izložena tradicionalna seoska kultura filtriraju i doživljavaju od strane mlađih na
selu.

S druge strane, nastojeće se utvrditi kakvo je polje uticaja i opcija za kulturni
život seoske omladine, koje se uspostavlja i uobličava u okvirima šire
društvene zajednice, i koji su načini i oblici na koje ti uticaji dopiru, selekcionišu
se, osmišljavaju i preobražavaju u vrednosne orijentacije i kulturnu praksu mla-
dih na selu. Drugim rečima, nastojeće se uočiti i norme kulturnog života koji se
seoskoj omladini nameću kao obrasci tradicionalne seoske i dominantne ur-
bane kulture, prema kojima se seoska omladina određuje i sa kojima se solida-
riše u traganju za (zamišljenim) središtem individualnoga i kolektivnog — u tra-
ganju za vlastitim kulturnim identitetom.

Naravno, u pristupu nečijem životnom iskustvu, pa i u onom naučnom, ima mno-
go toga što se umeće između posmatrača i posmatranog. Životno je iskustvo
nedeljivo i kontinuirano, bar unutar jednoga životnog veka. Pristup jednom frag-
mentu tog iskustva podrazumeva njegovu omeđenost i moć osobe koja nam ga
saopštava da ga poveže i da se prema njemu distancira. Odnos između
(naučnog) posmatrača i posmatranoga izuzetno je složen, posebno ukoliko

među njima postoji kulturna razlika. I istraživači će se u ovom projektu suočavati sa mnogim zamkama, nepoznanicama i nedoumicama koje uobičajena sociološka metodologija ne razrešava uvek najdelotvornije. Otud bi se cilj ovog istraživanja (možda lateralan, ali ne manje značajan) sastojao i u pokušaju razvijanja odgovarajućih metodoloških pristupa ovom izuzetno složenom predmetu istraživanja.

metod

Teško je i zamisliti da bi se sva građa potrebna za ovako postavljen predmet istraživanja mogla prikupljati samo (uobičajenim) anketnim putem. Razlog tome ne leži jedino u raznovrsnosti i obimnosti potrebnih informacija, već i u krajnjoj neprimerenosti tog oblika prikupljanja podataka za ovaj predmet istraživanja, jer podrazumeva jednokratni kontakt s respondentima i uklanjanje njihovih ne nužno artikuliranih mišljenja i znanja u unapred (spolja) određena pitanja i odgovore. Nastranu to što se tim načinom u velikoj meri zapostavlja sam životni kontekst iz kojega stavovi i mišljenja izvire.

S druge strane, svaki iole duži boravak na selima veoma različitim po stepenu zahvaćenosti promenama i po relevantnim društvenim uslovima, iziskivao bi u sadašnjim prilikama sasvim nerealnu vremensku i finansijsku konstrukciju. Zbog ovih načelnih i praktičnih razloga čini nam se da je moguć samo jedan prilično eklektičan metodološki pristup, koji podrazumeva različite načine prikupljanja (izvora) podataka o različitim aspektima kulturnog života seoske omladine. Po mom uvidu, pristup temi mogao bi se organizovati u tri ravni.

Jedan krug podataka — o kontaktu seoske omladine s masmedijima (radio, televizija, štampa) i o strukturi radnog/vanradnog vremena (vremenskog budžeta) — obezbediće se iz redovne godišnje sondaže što je organizuje Centar za istraživanje auditorijuma RTB na reprezentativnom uzorku stanovništva uže Srbije.

Drugi će se krug podataka masovnije/reprezentativnije prikupiti u pojedinim školskim centrima (srednjim školama) na teritoriji uže Srbije, gdje će se od učenika sa sela jednim upitnikom otvorenog tipa prikupiti podaci koji izražavaju njihovo individualno viđenje života na selu i u gradu, i vlastitog mesta i uloge u tom životu.

Treći bi krug u malome predstavljao ono što smatramo najadekvatnijim pristupom istraživanoj pojavi (pri čemu je naglašena minijaturizacija dvojaka: i po izboru/reprezentativnosti sela, i po dužini boravka istraživača u njima). Reč je o svojevrsnoj kombinaciji tipološkoga, monografskog i problemskog pristupa koji ujedno podrazumeva i pristup (dakako, ograničen, delimičan) "iznutra" životnoj situaciji, okolnostima, idejnim i vrednosnim orijentacijama i svakovrsnoj kulturnoj praksi seoske omladine, i nastojanje da se na objektivan način prikuplja naučna građa. Odgovarajući podaci prikupljaće se iz već postojeće (kritički valorizovane) etnografske građe o izabranim selima (ili oblastima), iz neposrednog posmatranja, zapažanja (eventualno i učestvovanja) istraživača na terenu, i iz (strukturiranih) razgovora. Izbor sela — sa stanovišta (tipske) reprezentativnosti da poštuje nekoliko merila: ravničarsko/planinska sela, seoska/mešovita naselja, sela u razvijenijim/ nerazvijenijim opštinama, različiti regioni (tradicionalno-kulturni miljei) uže Srbije — također će se izabrati kompromisno, pri čemu će se pomenuta merila držati pod kontrolom ukoliko ne bude bilo moguće dosledno poštovati sve njihove varietete.

Ovom prilikom potrebno je razrešiti još dva važna metodološka pitanja: šta se podrazumeva pod "omladinom", a šta pod "seoskom" u sintagmi "seoska omladina"?

U već pominjanom istraživanju "Seoska omladina danas" autori su nedoumice vezane za višeznačnost pojma omladine (njegov biološki, psihološki, društveni i kulturni smisao) praktično razrešili tako što su ovim pojmom obuhvatili osobe u dobi između 15 i 29 godina, rukovođeni pretpostavkom da je sa 15 godina završeno ili prekinuto obavezno (osnovno) školovanje, da se gornja granica određuje "kako bi se mogla slijediti važna pitanja egzistencije i osnutka obitelji, i profesionalne orijentacije."³⁵⁾

Drugo je pitanje u pomenutom istraživanju seoske omladine svedeno na razgraničenje rezidencijalnog statusa. Autori se pozivaju na nepostojanje preciznije i potpunije sociološke definicije u pojavnom razgraničenju sela i grada, i određuju se za statističku tipologiju naselja (seoska i mešovita), navodeći kao argument i druga, strana istraživanja što se ograničavaju na taj rezidencijalni kriterijum, a zapostavljaju ili prosto kontrolišu onaj profesionalni (bavljenje poljoprivrednom ili nekom drugom delatnošću). Takvo opredeljenje može se smatrati dovoljno opravdanim, jer merilo mesta življenja, u sadašnjim okolnostima, verovatno bolje određuje položaj pojedinca od onog profesionalnog (u datim rezidencijalnim okvirima), naravno, pod uslovom da se i ovo drugo merilo adekvatno kontroliše kao promenljiva veličina.

Iz dosad rečenog sledi da će se nezavisnim (sistematskim, variranim ili kontrolisanim) promenljivim veličinama u ovom istraživanju smatrati: tip naselja, uzrast i socio-profesionalni status (poljoprivrednici, zaposleni, nezaposleni, učenici), čemu svakako treba dodati i pol kao značajno određenje kulturnog života seoske omladine.

S obzirom na način prikupljanja i prirodu građe, kvalitativna analiza imaće premoć nad kvantitativnom obradom podataka relevantnih za ovo istraživanje.

Neophodnu multidisciplinarnost obezbediće istraživačka ekipa sastavljena od sociologa, psihologa, etnologa i diplomiranih organizatora kulturno-umetničkih delatnosti.

■
³⁵⁾ Seoska omladina danas, str. 19.

Ružica Rosandić

The Cultural Life of the Rural Youth: Research Plan**Summary**

The basic purpose of this research is to provide an impartial and systematic description of the cultural life of the rural youth and to discover (recognize the social) the cultural circumstances that play a decisive role in determining their options for one or the other set of values, and one or the other cultural practice. The research is concentrated on discovering the more marked forms and contents the rural youth give to their complete social and material life. We will observe them in the context of changes in the inner structure and functions of the traditional (parental) culture, and as influenced by the options formed and established in the broader social community. We are interested in models and norms of cultural life that are imposed on the rural youth both as patterns of the traditional rural and the dominant urban culture. The rural youth must determine their attitude towards each of them in their search for their own cultural identity.

The main source of empirical material will be supplied by combining a typological-morphological approach. With regard to the way in which the empirical material will be gathered and its nature, qualitative analysis will predominate over quantitative.

Культурная жизнь сельской молодежи: проект исследования**Резюме**

Основная цель исследования — раскрытие объективной картины и по мере возможности систематическое уточнение видов культурной жизни сельской молодежи (распознавание двух общественных) культурных решающих факторов влияющих на формирование рамок и выбора той или иной ценностной ориентации, или той или иной культурной деятельности сельской молодежи. Исследование сосредоточено на раскрытие проявляемых видов культурной деятельности и смысла, который сельская молодежь придает своему общему социальному и материальному жизненному опыту. Исследуемые явления рассматриваются в контексте изменений имевших место во внутренней структуре и функциях традиционной (родительской) культуры и внутри пределов влияния и выбора сформировавшихся в рамках более широкой социальной общности. Особое внимание уделено моделям и стандартам культурной жизни, навязывающиеся сельской молодежи в качестве образцов традиционной сельской и господствующей городской культуры, в сравнении с которой, сельская молодежь себя определяет и с которыми солидаризируется в поисках собственного культурного идентитета внутри полагаемого центра между индивидуальным и коллективным. Центральным источником эмпирического материала обеспечит комбинация типологического и монографических приемов. С учетом приемов подбора и самой природы эмпирического материала, качественный анализ возмет перевес над количественным.